

УДК 332.3:047

Колодій П.П.*кандидат економічних наук, доцент
Львівського національного аграрного університету***Дуб Л.В.***здобувач
Львівського національного аграрного університету*

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА СТАН ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

THE PROBLEMS AND RESOURCES OF MODERN STATE OF LAND USE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основні проблеми сучасного використання земельних ресурсів, які впливають на стан та продуктивність земель. Визначено причини виникнення проблем у системі господарського землекористування. Проведено аналіз наслідків нерационального використання та оцінку сучасного стану земель та шляхи їх покращення.

Ключові слова: земельні ресурси, ефективне використання, земля, земельний фонд, сільськогосподарські угіддя, земельна реформа.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены основные проблемы современного использования земельных ресурсов, которые влияют на состояние и продуктивность земель. Определены причины возникновения проблем в системе хозяйственного землепользования. Проведены анализ последствий нерационального использования и оценка современного состояния земель и пути их улучшения.

Ключевые слова: земельные ресурсы, эффективное использование, земля, земельный фонд, сельскохозяйственные угодья, земельная реформа.

ANNOTATION

The article describes the main problems of modern land-use that affect the health and productivity of the land. Identifies causes of problems in the system of economic land use. The analysis of the impact of irrational use and assessment of the current state of the land and the ways of their improvement.

Keywords: land resources, effective use of, land, land Fund, agricultural lands, land reform.

Постановка проблеми. Земельне питання є одним із самих головних питань у функціонуванні господарства країни. Основою для збільшення виробництва сільськогосподарської продукції є ефективне використання земельних ресурсів, підвищення їх продуктивності. З часу проведення земельної реформи в Україні змінились структура та склад земельного фонду, однією з основних проблем у сільському господарстві є трансформація земельних відносин України до ринкового типу без належно сформованих механізмів реформування. Формування та високоефективне використання земельних ресурсів в аграрному виробництві є складним і актуальним як у науковому, так і в практичному плані. Нерациональне використання сільськогосподарських земель є однією з найважливіших проблем сьогодення в аграрному секторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання щодо рационального використання земельних ресурсів займалось

багато вчених: А.С. Даниленко, Д.С. Добряк, В.М. Кривов, А.М. Третяк та ін. В праці А.С. Даниленка [2] розглянуто питання удосконалення земельних відносин. В праці Д.С. Добряка [3] основну увагу приділено формуванню концепції еколого-безпечного використання земельних ресурсів. А.М. Третяк [13] дослідив пріоритетні напрямки розвитку земельних відносин, які базувались на регулюванні відносин власності. В.М. Кривов [7] у своїй праці акцентував увагу на питанні рационального використання земельних ресурсів на основі економічних важелів.

Вагомий внесок в дослідження проблем використання та стану земельних ресурсів внесли такі українські вчені, як Л.Я. Новаковський [14], М.Г. Ступінь [11] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість досліджень, питання формування та використання земельних ресурсів залишається актуальним і по теперішній час у зв'язку з плінністю ринкових трансформацій. Зміни, які були зумовлені новим земельним законодавством, загостренням економічної та екологічної ситуації, вимагають проведення постійного дослідження даного питання. Особливо гостро дане питання постало в теперішній час, коли формуються ринкові відносини у землекористуванні.

Мета статті полягає в аналізі проблем сучасного використання земельних ресурсів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Земельний фонд України складається із земель, що мають різноманітне функціональне використання. Станом на 1 січня 2015 р. її земельний фонд складає 60 354,8 тис. га, або майже 6% території Європи, з яких 42,78 млн. га складають сільськогосподарські землі. Зокрема, сільськогосподарські угіддя становлять близько 19% загальноєвропейських, у т. ч. рілля – майже 27%. Український показник площі сільськогосподарських угідь у розрахунку на душу населення є найвищим серед європейських країн – 0,9 га, в т.ч. 0,7 га ріллі. Площа чорноземів в Україні становить, за різними оцінками, від 15,6 до 17,4 млн. га, або близько 8% світових запасів. Значна частка земельної площі – 70,9%, або 42 776,9 тис. га – складають сільськогосподар-

ські землі, у структурі яких сільськогосподарських угідь – 68,9%, з них на ріллі припадає 53,8%; 9,1% складають пасовища; 4,0% – сіножаті; 1,5% – багаторічні насадження; 0,5% – перелogi. За розораністю Україна займає перше місце у світі й становить приблизно 78,2% [5; 10]. Висока розораність земель, відсутність позахисних смуг призвели до інтенсивної деградації ґрунтів через ерозійні процеси, які відбуваються на площі приблизно 12 млн. га сільськогосподарських земель, де втрати родючого шару щорічно складають 32–33 млн. т. Ерозійні процеси стали одним з основних факторів руйнування ландшафту. Використання позахисних смуг дає можливість покращити кліматичні умови, підсилити інтенсивність процесів фотосинтезу, захист ґрунтів, що є на сусідній території, збільшити кількість гумусу в ґрунті, що, в свою чергу, буде сприяти не лише підвищенню якості даної продукції. Середній приріст врожаю зернових культур, які були під впливом позахисних насаджень у лісостепу, складає 1,7 ц/га, степу – 1,9, полісся – 1,9 ц/га [6; 10]. Через високу розораність земель під пасовища, для ведення тваринництва відводиться мало земельних угідь, і ця тенденція з кожним роком тільки веде до зменшення даних земель, що спричинює дисбаланс структури сільськогосподарських земель. При нераціональному використанні орних земель поширюються процеси деградації ґрунтів. Необхідно здійснити заходи щодо вилучення з інтенсивного обробітку деградованих і малопродуктивних земель з метою оптимізації земельного фонду України.

В сучасних умовах використання земельних ресурсів перестало відповідати вимогам раціонального природокористування, відбувається порушення екологічно допустимої норми співвідношення площі ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень, що має негативний вплив на стійкість агроландшафтів. Відбувається надто інтенсивне використання сільськогосподарських земель, яке зумовило зменшення родючості ґрунті. Зменшення родючості ґрунтів відбулось через водопроникність, переущільнення, втрату грудкувато-зернистої структури, процеси ініційованої діяльності людини, результати цих змін можуть посилюватися під впливом природних чинників [12].

Нормативи відведення земельних ділянок для потреб промисловості, транспорту, енергетики в 2,5–2,7 рази перевищують нормативи, прийняті в країнах Західної Європи. Значна частина територій України є зайнята відходами виробництва. Під час застосування відкритого способу добування корисних копалин відбувається знищення ґрунтового покриву на території.

Нові форми господарювання на селі створювалися на значно послабленій виробничій базі, без державної фінансової підтримки, іпотечного кредитування, інфраструктури аграрного ринку. При зміні організаційної структури не

ставилися завдання зберегти існуючу концентрацію аграрного виробництва та здійснити в необхідних випадках заходи із консолідації земель. Одним із завдань земельної реформи було становлення приватного власника, господаря на землі. Станом на 01.01.2015 р. у приватній власності перебувало близько 74% сільськогосподарських угідь. Зі зміною форм господарювання змінилися межі землекористування, розміри земельних ділянок, що призвело до труднощів у їх збалансованій обробці і здійсненні заходів щодо їх охорони. Сучасне використання земельних ресурсів України не відповідає вимогам збалансованого природокористування, адже порушено екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень, що негативно впливає на стійкість агроландшафту [9, с. 65–67].

Відсутність спеціальних сівозмін, агролісомеліоративних, позахисних заходів сприяло поступовому виснаженню родючого ґрунту, зменшенню вмісту гумусу, посиленню ерозійних процесів, підвищенню кислотності, погіршенню інших якісних характеристик ґрунтів. Це все відбувалось в умовах фінансової розбалансованості агроформувань, що знайшло свій прояв у різкому зниженні обсягів вапнування і гіпсування ґрунтів.

Досягнення екологічної рівноваги необхідне створення на території певної пропорції між землею, що використовується у господарстві або обмежено використовується, а також заповідною землею на всіх рівнях: державному, регіональному і місцевому. Основною задачею оптимізації землекористування на рівні регіону є створення ефективної системи ринкового типу, яка дозволить досягти не лише високих економічних показників, а й екологічної безпеки регіону. Цей процес повинен спиратися на природно-економічні, кліматичні, історичні та географічні особливості регіону [4]. Відсутність на державному рівні системи економічних заходів, які б могли мотивувати створення нових територій і об'єктів, призупиняє розвиток природно-заповідної справи.

Земельні ресурси є частиною території, яка може бути об'єктом права власності.

Необхідно виділити, що раціональне використання земель – це не тільки отримання максимальної кількості необхідної сільськогосподарської продукції, але й підтримання родючості. У разі неправильного використання земельних ресурсів відбувається порушення агротехнічних правил та вимог якості земель знижується, сільськогосподарські підприємства повинні застосовувати певні організаційно-господарські, гідротехнічні та агротехнічні заходи, що будуть сприяти збереженню родючості земель, недопущення погіршення якості даних земель. Саме великого значення набуває економічне стимулювання у забезпеченні раціонального використання земель, що забезпечується шляхом заохочення специфічних земельно-правових санкцій,

заходів, що будуть полягати у примусовому припиненні, обмеженні прав порушника, який використовував земельну ділянку не за раціональним призначенням, призвів до погіршення її стану.

Висновки. Основною з причин виникнення проблем у системі сільськогосподарського землекористування є трансформація земельних відносин в Україні до ринкового типу без наявності ефективних механізмів реформування. У процесі реформування земельних відносин виникли такі проблеми, як: правова невизначеність регулювання землекористування скорочення площі сільськогосподарських угідь; зростаюча парцеляція сільськогосподарських угідь в результаті паювання; порушення екологічно допустимого співвідношення площ ріллі; деградація та забруднення ґрунтів; відсутність економічних стимулів і санкцій в якості ефективних важелів управління землекористуванням; недосконалість земельного законодавства та інфраструктури ринку земель сільськогосподарського призначення; відсутність землепорядних робіт із раціоналізації землекористування та охорони земель. Наявність в Україні спеціалізованих науково-практичних підрозділів з дослідження ґрунтового покриву буде мати позитивне значення, адже мова йде про необхідність оперативного врахування різних змін в структурі землекористування, які будуть у зв'язку з проведенням економічної реформи, тому виникає потреба в розробці рекомендацій для покращення стану ґрунтів. Раціональне використання земельних ресурсів дасть можливість досягнути найбільшого ефекту землекористування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабич А.О. Світові земельні, продовольчі і кормові ресурси / А.О. Бабич. – К.: Аграр. Наука, 2006. – 570 с.
2. Даниленко А.С. Роль формування земельних відносин у розв'язанні соціально-економічних проблем розвитку українського села і сільських територій / А.С. Даниленко // Землепорядний вісник. – 2005. – № 1. – С. 3–7.
3. Добряк Д.С. Класифікація та екологічнобезпечне використання сільськогосподарських угідь / [Д.С. Добряк, О.П. Канаш, І.А. Розумний]. – К.: Ін-т землеустрою УААН, 2001. – 308 с.
4. Екологічні проблеми сучасного землекористування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geoknigi.com/bookview.php?id=1127>.
5. Земельний фонд України станом на 1 січня 2015 р. / Державне агентство земельних ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dazru.gov.ua/terra/control/uk/publish/article?art_id=134612&.
6. Земельні ресурси України та їхній стан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/19240701/ekologiya/zemelni_resursiukrayinistan.
7. Кривов В.М. Сучасні проблеми землекористування через економічні важелі / В.М. Кривов // Вісник аграрної науки. – 2008. – № 3. – С. 65–67.
8. Курильців Р.М. Механізм формування раціонального використання і охорони земель на регіональному рівні: [монографія] / Р.М. Курильців. – Львів: Каменяр, 2007. – 155 с.
9. Лазарева О.В. Методичні аспекти формування економіко-екологічного механізму управління землекористуванням / О.В. Лазарева // Економіка АПК. – 2006. – № 12. – С. 62–65.
10. Структура земельного фонду України / Ukrmap. Украинские ученики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrmap.su/ru-g8/879.html>.
11. Ступень М.Г. Концептуальні засади оптимізації сільськогосподарського землекористування / М.Г. Ступень // Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія «Економіка АПК». – Львів: Львів. нац. аграр. ун-т., 2010. – № 17 (1). – С. 16–22.
12. Сучасний стан земельного фонду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/18421120/ekologiya/suchasniy_stanzemelnogofonduukrayini.
13. Третяк А.М. Зміна пріоритетів земельної реформи у зв'язку з удосконаленням економічних відносин власності на землю / А.М. Третяк // Вісник аграрної науки. – 2008. – № 2. – С. 5–10.
14. Новаковський Л.Я. Основні положення концепції розвитку земельної реформи в Україні / Л.Я. Новаковський, А.М. Третяк. – К.: Ін-т землеустрою УААН, 2000. – 96 с.
15. Юрченко А.Д. Сучасна земельна політика України: [монографія] / [А.Д. Юрченко, Л.Д. Греков, А.М. Мірошніченко, А.В. Кузьмін]. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 260 с.